

MÅLPROGRAM

jämte handlingsplan för handikappolitiken
i landskapet Åland

Mariehamn 2005

Reviderad augusti 2005

1. INTRODUKTION.....	3
FN:S STANDARDREGLER	3
GRUNDLÄGGANDE BEGREPP INOM HANDIKAPPOLITIKEN	4
HANDIKAPPRÅD	4
2. ALLMÄNNA UTGÅNGSPUNKTER	5
3. FUNKTIONSHINDRADES RÄTTSSÄKERHET	6
FÖRBUD MOT DISKRIMINERING	6
JÄMLIKHET OCH LIKABEHANDLING/RÄTTIGHETER OCH SKYLDIGHETER	7
FAMILJELIV OCH PERSONLIG INTEGRITET	7
4. ÖKAD KUNSKAP OM OLIKA FUNKTIONSHINDER.....	8
5. VÅRD OCH BEHANDLING, HABILITERING OCH REHABILITERING.....	9
6.SERVICE FÖR FUNKTIONSHINDRADE	10
7. EKONOMISK OCH SOCIAL TRYGGHET	10
8. BOENDE OCH FYSISK PLANERING.....	11
9. STÖD OCH SERVICE	13
SERVICEBOENDE	13
PERSONLIG HJÄLPARE	14
AVLÖSARSERVICE	14
STÖDPERSONSVERKSAMHET	14
TOLKTJÄNST	15
10. SKOLA OCH UTBILDNING	16
GRUNDSKOLA	16
YRKESUTBILDNING	17
PERSONALUTBILDNING	18
11. ARBETE OCH SYSSELSÄTTNING.....	18
12. KULTUR, REKREATION OCH IDROTT	20
13. RELIGION	21
14. KONSUMENTPOLITIK.....	21
15.KOMMUNIKATIONER.....	22
FÄRDTJÄNST OCH LEDSAGARE	23
TELEKOMMUNIKATIONER	23
INFORMATION OCH KOMMUNIKATION	23
16. SAMARBETE	24
HANDIKAPPORGANISATIONER	24
NORDISKT OCH INTERNATIONELLT SAMARBETE.....	24
INTERNATIONELLT SAMARBETE	25
17. FORSKNING	25
18. BILAGOR.....	27
BILAGA 1	27
BILAGA 2.	28

1. INTRODUKTION

Landskapsregeringens målprogram bygger på det förslag till program och handlingsplan som handikapprådet för landskapet Åland lämnat till Ålands landskapsregering den 4 december 1995 och de principer och regler som innefattas i FN: s standardregler för att tillförsäkra människor med funktionsnedsättning delaktighet och jämlikhet. Även social- och hälsovårdsministeriets publikation 1996:1 "Ett samhälle för alla", handikappolitisk program (Riksomfattande handikappråd) samt landskapets socialvårdsplan har varit vägledande vid utformningen av målprogrammet för handikappolitiken i landskapet Åland. De förändringar som sker i samhället har beaktats då förslag till konkreta åtgärder arbetats fram för att avhjälpa brister på vägen mot ett gemensamt mål, nämligen ett samhälle för alla.

FN:s standardregler

I december 1993 antog FN: s generalförsamling enhälligt ett förslag om internationella regler för personer med funktionshinder. Tillsammans med FN: s Världsaktionsprogram för handikappade är dessa "Standardregler för att tillförsäkra människor med funktionsnedsättning delaktighet och jämlikhet" av grundläggande betydelse för handikappolitiken i FN: s alla medlemsländer. Reglerna uttrycker tydliga principiella ståndpunkter när det gäller rättigheter, möjligheter och ansvar för funktionshindrade människor.

Syftet med reglerna är att säkerställa att flickor, pojkar, män och kvinnor med funktionsnedsättning som medborgare har samma rättigheter och skyldigheter som andra medborgare i samhället.

Landskapsregeringen arrangerar temadagar om FN: s standardregler, för att handikapporganisationer, politiker, tjänstemän, personer med funktionshinder samt deras anhöriga, allmänheten och massmedia skall få kännedom om dessa internationella regler. På temadagarna kommer standardreglernas syfte och innehåll att behandlas.

”FN:s standardregel 20: ”Staterna är ansvariga för fortlöpande granskning och utvärdering av internationella program och tjänster för att tillförsäkra människor med funktionsnedsättning delaktighet och jämlikhet.”

Det sker en övervakning av att standardreglerna efterlevs i respektive medlemsland. FN:s rapportör för handikappfrågor har hand om övervakningen.

Grundläggande begrepp inom handikappolitiken

Mot slutet av 1960-talet började handikapporganisationerna i några länder att formulera ett nytt handikappbegrepp. Detta nya begrepp antydde det nära samband mellan den begränsning som människor med funktionshinder upplevde i miljöns utformning och beskaffenhet och den attityd som fanns hos allmänheten. Begreppet ”funktionsnedsättning” innefattar ett stort antal funktionshinder p.g.a. fysiska eller psykiska skador eller sjukdomar, syn- eller hörselskador eller –sjukdomar, medicinska tillstånd eller sjukdomar. Sådana skador, tillstånd eller sjukdomar kan vara av bestående eller övergående natur.

”Handikapp” avser förlust eller begränsning av möjligheterna att delta i samhällslivet på samma sätt som andra. ”Handikapp” beskriver mötet mellan människor med funktionsnedsättning och omgivningen. Syftet är att fästa uppmärksamhet på brister i miljön och inom olika samhällsområden, exempelvis brister i information, kommunikation och utbildning, som hindrar människor med funktionsnedsättning att delta på lika villkor.

Användningen av de två begreppen ”funktionsnedsättning” och ”handikapp” bör ses i ljuset av den moderna handikapphistorien. Det tidigare språkbruket speglade en medicins och diagnostisk inställning som inte tog hänsyn till bristerna i det omgivande samhället.

Målprogrammet använder genomgående begreppet funktionshindrad alternativt person med funktionsnedsättning istället för handikappad.

Handikappråd

Handikapprådet på Åland omfattar alla åländska kommuner. Mandattiden är två år. Rådet består av högst sju ledamöter samt personliga ersättare. Varje handikapporganisation i landskapet föreslår en representant samt en ersättare till handikapprådet. En ledamot av rådet samt en

ersättare utses från landskapregeringens social- och miljöavdelning. En sekreterare är anställd för handikapprådet.

En bland rådets uppgifter är att fungera som rådgivande organ i frågor rörande utbildning, arbete, trafik-, byggnads-, och övrig miljöplanering i landskapet. För att få igång en fortlöpande diskussion samt öka medvetenheten vad gäller handikapp inom den offentliga förvaltningen kan representanter för utbildning, byggnadsplanering, trafik och jämställdhet kallas in som sakkunniga till rådets sammanträden. (Se bilaga 1)

Verksamhet av detta slag har medverkat till en fördjupad demokrati och till att lösa aktuella problem. Medborgare med en funktionsnedsättning är en resurs i samhället som med sina kunskaper och erfarenheter kan bidra till framåtskridande. Det är därför handikapprådet utvecklats till en betydelsefull medarbetare i samhällsomdaning och samhällsbygge.

2. ALLMÄNNA UTGÅNGSPUNKTER

En viktig utgångspunkt för ett målprogram är i vilken utsträckning människor med funktionsnedsättning upplever trygghet vad gäller utkomst, bostad, utbildning, hälso- och sjukvård samt socialskydd.

Målprogrammet utgör en grund för utvecklandet av service och annan verksamhet som främjar funktionshindrades ställning och möjlighet att delta i samhällslivet.

Människor med funktionsnedsättning finns inom alla grupper av befolkningen. Deras livsstil växlar på samma sätt som andra människors, men funktionsnedsättningar, såväl psykiska som fysiska, drabbar oftare människor i högre åldrar. Med det kraftigt ökande antal åldringar som kan förutses, måste man räkna med att även antalet människor med funktionsnedsättning ökar.

Medborgare med funktionsnedsättning skall ha möjlighet att delta i samhällsgemenskapen och leva på ett sätt som är likvärdigt med andras (normalisering och integrering). Handikappolitiken skall sträva till att kompensera handikappet, men inte gynna personer med funktionsnedsättningar eller på annat sätt skapa förmåner, som inte tillkommer andra medborgare.

Delaktighet, jämlikhet och gemenskap i samhället måste åstadkommas genom att miljö och verksamhet utformas på ett sådant sätt att allt blir tillgängligt också för personer med

funktionsnedsättningar. Det är önskvärt att de ansvariga för varje aktivitet, institution och företag beaktar funktionshindrades behov inom ramen för sin ordinarie verksamhet.

Svängningar i samhällsekonomin får inte drabba människor med funktionsnedsättningar hårdare än andra.

3. FUNKTIONSHINDRADES RÄTTSSÄKERHET

Rättssäkerhetsbegreppet är mycket värdeladdat. Det är ett människorättsorienterat begrepp som i sin kärna rör frågan om respekten för den enskilda människan i hennes samspel med andra, och särskilt i samspel med offentliga myndigheter. Vanligtvis uppfattas rättssäkerhetsbegreppets innehåll så att individen har besvärsrätt som i sista hand skall garantera att individen kan förverkliga sina rättigheter. Jämfört med god vård, goda tjänster eller god livsmiljö och goda levnadsvillkor, har rättssäkerheten en sekundär funktion. Begreppet har också en förebyggande funktion, som är mycket viktig.

Förbud mot diskriminering

Regel 15:2: All diskriminering av människor med funktionsnedsättning måste undanröjas. Lagstiftning bör innehålla regler om sanktioner mot kränkningar av principen m icke-diskriminering.”

Till de grundläggande fri- och rättigheterna hör att ingen får diskrimineras på grund av kön, ålder, hälsotillstånd, handikapp, språk, nationellt ursprung, religion eller annan övertygelse, åsikt, samhällelig ställning eller något annat motsvarande skäl. Var och en har rätt till liv samt personlig trygghet och integritet. Var och en som inte förmår skaffa sig den trygghet som behövs för ett människovärdigt liv har rätt till nödvändig utkomst och annan omsorg (Regeringsformen, ändring från 1.8.1995).

Jämlikhet och likabehandling/rättigheter och skyldigheter

Principen om lika rättigheter innebär att varje individ har lika värde. Det betyder också att individens behov måste ligga till grund för samhällsplanering och att alla resurser måste användas på ett sådant sätt att varje individ ges lika möjligheter att delta i samhället. Människor med funktionsnedsättningar har rätt att få stanna kvar där de bor. De bör få det stöd de behöver inom de reguljära systemen för utbildning, hälso- och sjukvård, arbetsmarknad och social service.

Eftersom människor med funktionsnedsättning har samma rättigheter som andra har de också samma skyldigheter som andra. Samhället kan alltså ställa förväntningar på dem. Det bör utredas vilka åtgärder som behöver vidtas för att människor med funktionsnedsättning verkligen kan ta sitt ansvar som samhällsmedborgare och nå målet full delaktighet. Rätten till god vård och gott bemötande i samband med vården är i lag stadgat (Lag om patientens ställning och rättigheter § 3). För att stärka patientens rättssäkerhet stadgas om patient- och klientombudsman, vars uppgift är att ge råd, bistå och informera klienten och patienten. (Se LL Nr 79 och LL Nr 80).

Familjeliv och personlig integritet

Regel 9: ”Staterna bör främja möjligheten för människor med funktionshinder att leva familjeliv. De bör främja deras rätt till personlig integritet och se till att lagar inte diskriminerar människor med funktionsnedsättning när det gäller sexuella relationer, äktenskap och föräldraskap. Människor med funktionsnedsättning och deras familjer måste informeras om vad de kan göra mot sexuella och andra former av övergrepp. Dessa människor är speciellt sårbara för övergrepp inom familjen, i samhället eller på institutioner.

De behöver därför kunskap om både hur de ska undvika övergrepp och också om hur övergrepp skall uppmärksammas och rapporteras.”

Människor med funktionsnedsättning har rätt att själv välja sitt levnadssätt. De har rätt att bli självständiga, att frigöra sig från barndomshemmet och att grunda en egen familj (Äktenskapslagen(FFS 234/1929, ä. Gm 411/1987)).

Ett självständigt liv innebär även förmåga att handha ansvaret för sin ekonomi och använda sig av sina medborgerliga rättigheter. En del personer med funktionsnedsättning behöver annan persons

hjälp i dessa frågor. Det finns behov av en tjänsteförmyndare som skulle handha dessa uppgifter, i de fall där anhöriga eller andra personer inte kan åta sig uppgifterna.

Det finns möjlighet att få en intresseövervakare. I Statens Ämbetshus, Länsstyrelsen på Åland finns numera en föredragande tjänsteman i förmyndarärenden som nås via växeln i Statens Ämbetshus. Intressebevakarfunktionen regleras i Lag om förmyndarverksamhet (442/1999). Syftet med förmyndarverksamheten är att övervaka sådana personers rätt, som inte själva förmår sköta sina (främst ekonomiska) angelägenheter.

Personer med dolda handikapp skall i demokratisk ordning ha rätt att:

-deltaga id den politiska processen

-deltaga i konferenser

-ta del av protokoll

4. ÖKAD KUNSKAP OM OLIKA FUNKTIONSHINDER

Regel 1: ”Staterna bör aktivt öka medvetenheten i samhället om människor med funktionsnedsättning, om deras rättigheter, behov och möjligheter och vad de kan bidra med.”

- genom att intensiviera informationen om öka kunskapen om olika funktionshinder kan fördomar begränsas.
- genom att påverka och förändra värderingarna i sådan riktning att personer med funktionsnedsättning ses som en naturlig del av samhället.
- genom att personer med nedsatt funktionsförmåga utifrån sin egen förmåga aktivt deltar i samhällslivet.
- genom att vidta åtgärder för att bota eller rehabilitera där en sjukdom eller skada redan inträffat.
- tillgodose fortbildning av förebyggande fotvård.

Alla inom arbetslivet måste ta ett ökat ansvar vad gäller information och utbildning för att motivera människor att följa regler som gjorts för att undvika skador i arbetet, motverka mobbning, utfrysning och utbrändhet.

Landskapsregeringen skall arrangera temadagar för allmänheten om olika funktionshinder för att öka kunskapen och medvetenheten och för att minska fördomarna i anslutning till funktionshinder.

5. VÅRD OCH BEHANDLING, HABILITERING OCH REHABILITERING

Regel 2: ”Staterna bör ansvara för att effektiv medicinsk vård och behandling finns tillgänglig för människor med funktionsnedsättning.”

All vår skall tillgodose patienternas behov av trygghet, vara tillgänglig och bygga på respekt för patientens självbestämmande och integritet. Patienterna skall få upplysningar om sitt hälsotillstånd, vårdens och behandlingens betydelse, olika vård- och behandlingsalternativ och deras verkningar samt om andra omständigheter som har betydelse så beslut fattas om hur patienten vårdas. Upplysningar skall dock inte ges mot patientens vilja eller om det är uppenbart att de skulle medföra allvarlig fara för patientens liv eller hälsa. Information skall för patienten vara förståelig.

Vården skall ha god kvalitet och vara lättillgänglig. Tillgängligheten kan betyda att vården möjliggör för patienten att bo kvar i sin egen miljö också efter det att man fått en funktionsnedsättning. I god vård innefattas även den trygghetsaspekt som det innebär att erhålla vård nattetid, då behov för sådan föreligger. Behovet at specialister bör tillgodoses på ett tillfredsställande sätt.

För långtidssjukskrivna bör samverkan med kommunernas socialvårdsmyndigheter ske så att behovet at intellektuell, andlig och fysisk stimulans tillgodoses. Vården skall ges på ett sådant sätt att människans självförtroende och självtillit stärks samt att patientens förmåga till egenvård stärks.

Möjligheterna till vård, behandling, rehabilitering samt habilitering bör garanteras för personer med funktionsnedsättning i alla åldrar så att de kan uppnå eller behålla största möjliga självständighet och funktionsförmåga. Planer för vård och rehabilitering uppgörs i samråd med patienten och vid behov även med dennes anhöriga.

Många funktionshinder kan aldrig vårdas eller rehabiliteras bort. I sådana fall behöver personen i fråga redan från början hjälp att acceptera att de har ett funktionshinder. Då insikt om detta finns hos den funktionshindrade, hos barn, anhöriga och andra närstående samt hos vårdpersonalen, kan allas resurser bättre tillvaratas.

6.SERVICE FÖR FUNKTIONSHINDRADE

Målet beträffande resurserna i frågor som berör handikappade på Åland har varit att samla resurser, både materiella och personella på samma ställe, tillgängligt för personer med funktionsnedsättning. Med HandiCampen uppnåddes detta mål.

I kommande omstruktureringar av vården beaktas särskilt de funktionshindrades behov speciellt med tanke på tillgänglighet.

7. EKONOMISK OCH SOCIAL TRYGGHET

Regel 8: ”Staterna är ansvariga för att människor med funktionsnedsättning har social trygghet och tillräckliga inkomster.”

Regel 8:1: ”Staterna bör garantera att människor med funktionsnedsättning får tillräckligt stort ekonomiskt stöd om de tillfälligt har förlorat sin inkomst, om de har fått den reducerad eller om de inte har någon möjlighet alls att ha ett arbete och om detta är en följd av funktionsnedsättning. Staterna bör även se till att de kostnader som dessa människor och deras familjen ofta får till följd av funktionsnedsättning beaktas när stöd beräknas.”

Regel 8:3: ”Staterna bör också se till att människor som vårdar en person med funktionsnedsättning får ekonomiskt stöd och social trygghet.”

Grundläggande för alla åtaganden inom socialförsäkringen är tanken att ersätta inkomstbortfall så att ingen generellt skall behöva leva på en sämre ekonomisk och social grund till följd av sjukdom och funktionshinder. Ekonomisk trygghet garanteras genom socialförsäkringen, vilken består av olycksfallsförsäkring, sjukförsäkring, pensionsförsäkring och arbetslöshetsförsäkring, dessutom finns särskilda stödformer för personer med funktionshinder, avsedda att kompensera merkostnader p.g.a. funktionsnedsättning.

Arbetspensionsförsäkringen bygger på att ett arbetsförhållande finns eller har funnits. I dagens situation, där många arbetshandikappade inte kan återgå till ett tidigare arbete p.g.a. sin funktionsnedsättning eller där man överhuvudtaget inte har ett arbete, är det särskild viktigt att dessa gruppers ekonomiska och sociala trygghet garanteras.

En utredning över de funktionshindrades ekonomiska situation på Åland bör genomföras på initiativ av Ålands landskapsregering.

Vid fastställandet av egenavgifter inom hälso- och sjukvård samt socialvård, på Åland bör ett ekonomiskt helhetsperspektiv för de funktionshindrade beaktas.

8. BOENDE OCH FYSISK PLANERING

Regel 5: ”Staterna bör inse tillgänglighetens betydelse på alla områden i utvecklingen mot full delaktighet.” Oavsett vilka eller hur stora funktionshinder människor har, skall staten införa handlingsprogram som gör den fysiska miljön tillgänglig för dem och se till att de får tillgång till information och möjlighet till kommunikation.”

Regel 5:1: ”...detta bör innebära att regler och riktlinjer utvecklas och att det övervägs att lagstiftningsvägen säkra tillgängligheten på olika områden i samhället, t.ex. tillgängligheten till bostäder och andra byggnader, kollektivtransporter och andra kommunikationsmedel, gator och andra miljöer utomhus.”

Regel 5:2: ”Staterna bör se till att arkitekter, byggnadsingenjörer och andra som är yrkesmässigt engagerade i utformningen och uppbyggnaden av den yttre miljön får tillräcklig information om handikappolitik och vad som bör göras för tillgängligheten. Krav på tillgänglighet bör ställas från början, när den yttre miljön utformas och byggs upp.”

Regel 5:4: ”Handikapporganisationerna bör höras när regler och riktlinjer för tillgänglighet utvecklas. De bör engageras redan på planeringsstadiet när offentliga byggnader och anläggningar planläggs lokalt. Detta för att garantera största möjliga tillgänglighet.”

Regel 14: ”De behov och intressen som människor med funktionsnedsättning har bör ingå i allmänna utvecklingslinjer och inte särbehandlas. Det faktum att staterna har det yttersta ansvaret för människor med funktionsnedsättning befriar inte andra från deras ansvar. Alla som är ansvariga för stöd och service eller förmedling av information i samhället bör uppmuntras att se till att deras verksamheter görs tillgängliga för människor med funktionsnedsättning.

FN:s standardregler betonar starkt tillgängligheten, d.v.s. tillgång till den yttre miljön samt tillgång till information och möjlighet till kommunikation.

Vid miljöplanering brukar man särskilja följande huvudgrupper av funktionshinder:

Allergier, epilepsi, kortväxthet, utvecklingsstörning, hörselskada, synskada, psoriasis, rörelsehinder, psykisk funktionsnedsättning samt andra hinder som föranleder särskilda åtgärder.

En miljö för alla bidrar till att ge ökad frihet att välja bostad, arbete och fritidsverksamheter. Om inte hänsyn tas till olika funktionsnedsättningar blir följderna isolering, större behov av olika serviceinsatser, kategoribostäder och institutioner. I enlighet med byggnadslag för landskapet Åland skall byggnader anpassas till de krav personer med olika funktionshinder, nedsatt rörelseförmåga ställer.

Boende och vård i hemmet möjliggörs i första hand men även mellanformer mellan boende i eget hem och institutionsvård bör skapas i större omfattning är idag.

För vissa personer med funktionsnedsättning spelar olika former av kollektivt boende i liten skala en viktig roll och kan utgöra den enda verkliga alternativet till institutionsboende t.ex. för personer med utvecklingsstörning har denna boendeform visat sig vara lyckad. Kollektivt boende i små hemliknande miljöer är bra även för personer med psykisk funktionsnedsättning. Ett självständigt boende kräver för en gravt funktionshindrad person tillgång till personlig hjälpare. Av särskild vikt är att funktionshindrade beviljas rätt till personlig hjälpare samt tillgång till

anpassad bostad för att tillförsäkra funktionshindrade serviceboende då han/hon p.g.a. sitt handikapp eller sin sjukdom behöver sådan service för att klara de funktioner som hör till normal livsföring.

Samtliga offentliga nybyggnationer bör följas upp med ett s.k. slutsynsprotokoll, där man redovisar vad som gjorts med tanke på önskemål från människor med olika funktionshinder.

9. STÖD OCH SERVICE

Regel 4: ”Staterna bör garantera utvecklingen av och tillgången till stöd och service, inbegripet sådana hjälpmedel som bidrar till att personer med funktionsnedsättning kan bli mer oberoende i det dagliga livet och utöva sina rättigheter.”

Serviceboende

Till serviceboende hör bostad samt sådana tjänster i anslutning till boendet som är nödvändiga för invånaren i det dagliga livet. Sådana tjänster som avses kan bestå av hjälp med funktioner som hänför sig till boendet, såsom möjligheter att förflytta sig, påklädning, personlig hygien, mathushållning och städning av bostaden samt det tjänster som behövs för främjande av invånarens hälsa, rehabilitering och trivsel. (Handikappserviceförordningen §10-11). För personer med grava funktionshinder är serviceboende en subjektiv rättighet, vilket innebär att kommunerna har särskild skyldighet att ordna serviceboende för personer med grava funktionshinder. Handikappservicelagen kompletterar socialvårdslagen och förpliktar myndigheterna att samarbeta och beakta de funktionshindrades behov då bostadsförhållandena, de allmänna servicesystemet och boendemiljön utvecklas.

För att förverkliga serviceboende för personer med gran funktionsnedsättning kan systemet med personlig hjälpare enligt handikappservicelagen utnyttjas. Av särskild vikt är att hjälparen tillförsäkras utbildning och handledning redan då anställningen inleds.

Boendeträning – att lära sig att bo för sig själv – kan behövas för dem som nyligen fått en funktionsnedsättning och för dem som bor på anstalt eller sköts av anhöriga i hemmet. Genom boendeträningen försöker man öka den egna aktiviteten och självförtroendet och utveckla de

färdigheter som behövs i det sociala umgänget. Boendeträning är en form av anpassningsträning.

Personlig hjälpare

Vid många funktionshinder och sjukdomar behövs nästan fortlöpande hjälp av en annan person. Om hjälpen uteslutande sköts av de anhöriga blir det fortlöpande beroendet både psykiskt och fysiskt betungande för alla parter. Om man inte får hjälp kan livet bli isolerat och begränsat. Följden kan också bli onödigt placering på anstalt. Att avlöna en personlig hjälpare är ett sätt att minska och avhjälpa dessa problem och få den hjälp som behövs både i och utanför hemmet.

Den funktionshindrade är själv arbetsgivare vilket innebär att hon/han skall definiera sitt behov av hjälp samt innehållet i denna hjälp. En person med grav funktionsnedsättning, som antingen själv eller med hjälp av sina anhöriga, klara sig hemma kan behöva en personlig hjälpare utanför hemmet – för friluftsliv, hobbyverksamhet, ärenden o.s.v. Också de som bor in en serviceboendeenhet bör få personlig hjälpare om den erbjudna servicen inom boendeenheten inte räcker till. Hemservice kan ytterligare behövas för att komplettera den personliga hjälpen.

Avlösarservice

Regel 9:1: ”...för familjen som har en medlem med funktionsnedsättning bör det finnas möjlighet till avlösarservice.”

Med avlösarservice avses hjälp dels till närståendevårdare och dels till den funktionshindrades anhöriga, i första hand i form av avlösning i hemmet, men avlösning kan också ske på annan plats. Avlösning kan ges genom stöd/kontaktfamilj, hos vilken den funktionshindrade vistas kortare eller längre tid. Ytterligare en form av avlösning utgörs av vård på korttidshem eller då den funktionshindrade tillfälligt vistas på omsorgshem eller institution.

Stödpersonsverksamhet

Stödperson är en frivilligt arbetande person som med hjälp av egna erfarenheter försöker stöda en person som fått en funktionsnedsättning i frågor som rör den förändrade situationen. Utgångspunkten är att hjälpa den funktionshindrade att så snart som möjligt själv klara av sina egna angelägenheter. En stödperson är framförallt medmänniska. Verksamheten skall bygga på ömsesidig respekt och tillit. Stödpersonsverksamhet för personer med funktionsnedsättning är en frivillig och en till övrig service kompletterande stödform.

Tolktjänst

Regel 4:1: ”Staterna bör garantera att det finns hjälpmedel och utrustning, personlig assistans och tolkservice som uppfyller de behov som personer med funktionsnedsättning har.”

Regel 4:6: ”Staterna bör stödja utveckling av och tillgång till program för assistans och tolkservice, speciellt för människor med omfattande eller flera funktionsnedsättningar. Sådan hjälp kan göra det möjligt för människor med funktionsnedsättning att delta i vardagslivet i hemmet, i arbetslivet, i skolan och i fritidsaktiviteter.”

Svårt hörselskadad eller hörsel- och synskadad person samt person med talskada skall få tolktjänst. Till tolktjänst hör tolkning på teckenspråk eller med andra metoder avsedda att förtydliga kommunikation, då den behövs p.g.a. arbete, studier, utträttande av ärenden, deltagande i samhällelig verksamhet eller rekreation.

Lagen om patienters ställning och rättigheter stadgar inte om någon särskild skyldighet för sjukhus och vårdanstalter att anordna tolktjänst. I dessa fall tillämpas vanligen handikappservicelagen (L 380/87, F 759/87). Fortsättningsvis bör medel finnas tillgängliga för att trygga tolktjänster i landskapet och Ålands handikappförbund förblir huvudman för tolktjänsterna.

10. SKOLA OCH UTBILDNING

Regel 6: ”Staterna bör erkänna principen om lika möjligheter till utbildning på grundskole-, gymnasie-, och högskolenivå för barn, ungdomar och vuxna med funktionsnedsättning. De bör se till att sådan utbildning är en integrerad del av utbildningen.”

Grundskola

Regel 6:2: ”Utbildning i det ordinarie skolsystemet förutsätter att det finns teckenspråktolkar och annat lämpligt stöd. Det bör finnas rutiner för lämpligt stöd och lämplig hjälp som gör utbildningen tillgänglig och tillfredsställer de behov som människor med funktionsnedsättning har.”

Regel 6:6: ”För att möjliggöra att människor med funktionsnedsättning utbildas i det ordinarie skolsystemet bör staterna tillåta flexibilitet, utbyggnad och anpassning av läroplanen samt se till att det finns undervisningsmaterial av god kvalitet, fortlöpande utbildning av lärare samt stödlärare.”

Varje barn med hemort i landskapet är läropliktigt. Barn som på grund av handikapp inte kan få undervisning i den nioåriga grundskolan blir läropliktigt det år då det fyller sex år. Läroplikten upphör då eleven uppfyllt sin skyldighet, men senast efter tio år och för ett handikappat barn efter elva år (Grundskolelag för landskapet Åland § 21).

Målet är att undervisningen i grundskolorna skall vara tillgänglig för alla läropliktiga barn. Elever med funktionsnedsättning skall få tillgång till förundervisning före skolåldern, undervisning och utbildning likvärdig med andras och så långt det är möjligt även delta i integrerad undervisning med individuellt hänsynstagande. Fritidsverksamhet bör erbjudas utanför skoltid för barn som går i grundskolan eller får undervisning på annat sätt.

Inom all undervisning möter funktionshindrade svårigheter att få del av böcker, studiematerial och andra läromedel. Skolmyndigheter, läromedelsförlag och läromedelscentraler bör samverka för att trygga tillgången på anpassade läromedel. Detta gäller även anpassade läromedel för s.k. dolda handikapp, såsom läs- och skrivsvårigheter (dyslexi), där det idag finns tillgång till datorprogram som stöder inläringen.

För att funktionshindrade elever skall kunna delta i undervisningen och ha möjligheter att få en med andra likvärdig utbildning skall enligt stadgandena i Handikappservicelagen och grundskolelagen elevassistenter finnas i tillräckligt utsträckning för gravt rörelsehindrade och andra elever med svåra funktionsnedsättningar. Val av elevassistent skall ske i samråd med eleven och föräldrarna. Vidare bör elever med funktionsnedsättning tillförsäkras extra stödundervisning.

Elever med funktionsnedsättning skall i samma mån som andra elever kunna fullgöra sin läroplikt på hemorten och därmed också kunna bo kvar i sitt hem under skoltiden. Då den ordinarie grundskolan inte kan fylla den funktionshindrade elevens behov skall dessa elever även ha rätt till skolgång på annan ort än hemkommunen t.ex. dövskola i Sverige, specialskola för språkstörda barn i Sverige eller blindskola i riket. Skolan skall vara en för eleven hälsofrämjande miljö.

Yrkesutbildning

Verksamheten i yrkesskolorna skall utformas så att studerande med särskilda behov kan genomföra sin yrkesutbildning. En arbetsgrupp har utarbetat en strategi för undervisning av elever med särskilda behov på gymnasialstadiet och skrivit en rapport där målsättningen samt åtgärdsförslag indelade i resursrelaterade och systemrelaterade åtgärder presenteras. Målgruppen avgränsas i rapporten till i första hand: elever som genomgått grundskolan med anpassad undervisning (helt eller delvis), elever med läs- och skrivsvårigheter/dyslexi, samt elever i normalklasser med olika typer av inlärningssvårigheter, alltså svårigheter att tillgodogöra sig undervisningen i vanlig klass och med gängse undervisningsmetoder.

En handlingsplan (ÅUS 1997:7) för hur med underlättat skolgång, studier och yrkesutövning för personer med läs- och skrivsvårigheter/dyslexi finns. Den ses som rekommendation för hur utbildnings- och arbetslivsarrangemangen skall ordnas så att barn och vuxna, oavsett förekommande läs- och skrivsvårigheter/dyslexi, skall ges möjlighet att förutom en positiv skolgång och studietid få uppleva också ett meningsfullt arbetsliv.

Målet är att tillförsäkra elever med funktionsnedsättning möjlighet till anpassad yrkesutbildning och arbetet för att nå det uppställda målet fortsätter.

Personalutbildning

Regel 19: ”Staterna är ansvariga för att det på alla nivåer finns lämplig utbildning för all personal som deltar i planeringen och genomförandet av program och service för människor med funktionsnedsättning.”

Regel 19:3: ”Staterna bör utveckla utbildningar i samarbete med handikapporganisationerna. Personer med funktionsnedsättning bör delta som lärare, instruktörer eller rådgivare i personalutbildning.”

Det finns idag ett ökat behov av kunskap om olika funktionsnedsättningar och hur det är att leva med dessa. **All personal inom skolväsendet, hälso- och sjukvården, socialvården samt specialomsorgen är i behov av ökade kunskaper om funktionsnedsättningar.** En systematisk och kontinuerligt återkommande fortbildning för ifrågavarande personal är ett sätt att ge trygghet såväl åt personal som åt funktionshindrade. Ett korrekt bemötande bygger på ömsesidig kunskap.

Landskapsregeringen stöder möjligheterna att anordna fortbildningen i handikappkunskap för ifrågavarande personal inom ramen för Högskolan på Åland.

Ålands landskapsregering föreslås arbeta fram ett *handlingsprogram* gällande vilka utbildningsmöjligheter de funktionshindrade kan ta del av i landskapet Åland.

Av handlingsprogrammet bör framkomma vilka utbildningsmöjligheter det finns att tillgå idag och vad man gör för de funktionshindrades utbildningsbehov i framtiden.

Dessutom bör en kartläggning genomföras gällande vilka problemområden de funktionshindrade möter när de skall in i de olika utbildningarna.

En viktig utbildning som bör prioriteras är utbildning för *personlig hjälpare* som kunde genomföras vid Ålands Vårdinstitut. Här föreligger ett stort behov av personal och tillhandahållande av utbildning skulle även bidra till nyrekrytering samt höja statusen på jobbet.

11. ARBETE OCH SYSSELSÄTTNING

Regel 7: ”Staterna bör erkänna principen att förutsättningar skapas för människor med funktionsnedsättning så att de skall kunna utnyttja sina mänskliga rättigheter, särskilt rätten till arbete.”

Regel 7:1: ”Lagar och regler på arbetsområdet för inte diskriminera människor med funktionsnedsättning och inte heller hindra deras anställning.”

Målet för arbetsmarknadspolitiken bör vara att bereda alla människor arbete. Utvecklingen på arbetsmarknaden idag är att kravet på effektivitet och snabba anpassning för en alltmer framskjuten plats. Därtill har arbetsuppgifterna förändrats, enkla rutinuppgifter sköts nu vanligen med hjälp av datorer. Samtidigt som vissa arbetsuppgifter blivit lättare med hjälp av ny teknik, kan personer med funktionsnedsättning få nya svårigheter att sköta uppgifter via den nya tekniken. Vi får nya grupper av personer med funktionshinder. Positiva drag i utvecklingen ut den arbetshandikappades synvinkel är flexibla arbetstider, effektiviserat arbetarskydd samt förbättrade arbetshygieniska och sociala förhållanden på arbetsplatsen.

En människas funktionsnedsättning behöver inte säga någonting om hennes arbetsförmåga. Med hjälp av specialåtgärder och individuell anpassning kan även arbetshandikappade delta i produktionen. Detta förutsätter dock att personalen vid arbetsförmedlingen har tillräckliga resurser och kunskaper om olika funktionshinder och kan kontakta och informera arbetsgivare. Det har visat sig att intensifierade förmedlingsinsatser för funktionshindrade betydligt har förbättrat placeringsresultaten.

Inom specialomsorgen på Åland finns en dagcenterverksamhet, avsedd enbart för personer med utvecklingsstörning. Därtill bedriver Ålands omsorgsförbund k.f. olika projekt, vars syfte är att så långt som möjligt integrera personer med utvecklingsstörning i samhället. Skyddad arbetsverksamhet bedrivs idag av Ålands handikappförbund vid Fixtjänst i Mariehamn för i första hand psykiskt funktionshindrade, men även för personer med fysiskt och socialt funktionshinder. Arbetsuppgifterna inom den skyddade arbetsverksamheten anpassas individuellt efter varje arbetstagares särskilda behov.

Skyddat arbete bör komma ifråga först då alla möjligheter att få arbete på den allmänna arbetsmarknaden är uteslutna. Målet för den skyddade arbetsverksamheten skall dock ständigt

vara en placering av arbetstagaren på den öppna arbetsmarknaden. All rekrytering av arbetstagare till den skyddade arbetsverksamheten skall ske genom arbetsförmedlingen. Skyddat arbete avser även personer vilka har delinvalid/invalidpension men som vill komplettera pensionsinkomsterna med inkomster från deltidsarbete.

Mer integration in i det åländska näringslivet, där man anpassar arbetsplatser till de funktionshindrade, samt anpassar arbetstider och arbetsmoment för de funktionshindrade är önskvärt. Att man än högre prioriterar och koordinerar en ändamålsenlig arbetssituation via *företagshälsovården* och övriga instansanser som kommer i kontakt med de funktionshindrade.

12. KULTUR, REKREATION OCH IDROTT

Regel 10: ”Staterna skall se till att människor med funktionsnedsättning kan delta i kulturlivet på lika villkor.”

Regel 10:2: ”Staterna bör främja tillgängligheten för personer med funktionsnedsättning till lokaler för kulturutbud som teatrar, museer, biografier, och bibliotek.”

Regel 11: ”Staterna skall vidta åtgärder för att tillförsäkra människor med funktionsnedsättning samma möjligheter till rekreation och idrott som andra.”

Alla människor behöver levande kulturkontakter och möjligheter till rekreation. Det är därför viktigt att de tekniska problem som ett funktionshinder medför övervinns för att ge också personer med funktionsnedsättning möjlighet att aktivt delta i kulturlivet.

Funktionshindrade kan förmedla kunskap om sin situation till medmänniskor genom litteratur, teater, idrott och massmedia. Fördomar kan inte bekämpas enbart med hjälp av information, lika väsentligt är att åstadkomma dialog mellan personer med funktionsnedsättning och icke funktionshindrade för att information och kunskap skall kunna tillägnas och bearbetas. Ansvaret för att en dialog uppstår är ömsesidigt.

En viktig princip när det gäller att öppna kulturutbudet för funktionshindrade är att ansvaret härför ligger på de kulturinriktade institutionerna själva inom ramen för deras ordinarie verksamhet. Lämplig teknik, typ hörselslinga m.m. skall finnas i offentliga byggnader.

Samhället skall för personer med funktionsnedsättning främja deltagandet i olika former av idrotts- och motionsverksamhet. Detta skall så långt som möjligt ske inom ramen för den ordinarie verksamheten. Vidare skall samarbetet mellan handikapporganisationerna och idrottsorganisationerna utvecklas för att möjliggöra funktionshindrades deltagande i verksamheten. Såvida särskilda hjälpmedel behövs för att personer med funktionsnedsättning skall kunna utöva motion och idrott skall organisationerna ansvara för att detta finns tillgängliga.

De funktionshindrade på Åland skall kunna deltaga i kultur, rekreation och idrott på lika villkor, samt i samband med resor utanför Åland.

13. RELIGION

Regel 12: ”Staterna skall uppmuntra åtgärder som syftar till att skapa jämlika möjligheter för människor med funktionsnedsättning att utöva sin religion.”

Möjligheten att utöva sin religion tillkommer alla på grund av människans andliga, själsliga och kroppsliga behov. Detta förutsätter att församlingarna och institutionerna uppmärksammas på att gudstjänster och andra sammankomster även är tillgängliga för alla funktionshindrade, inte enbart för personer med rörelsehinder, utan t.ex. gravt hörselskadade och döva behöver få tillgång till teckentolkning i samband med kyrkliga sammankomster.

Vidare bör församlingarna uppmärksammas på behovet av gudstjänster och andakter som är utformade på ett sådant sätt att även personer med utvecklingsstörning kan ta del av innehållet exempelvis genom användning av bilder eller dramatisering av händelser som gör budskapet mer konkret och lättare att förstå.

Individuell självvård är synnerligen viktigt för personer med psykisk funktionsnedsättning. Dessa personers behov bör tillgodoses.

Kyrko- och församlingshem och dess byggnader anpassas till de funktionshindrades olika behov vid om- och tillbyggnader.

14. KONSUMENTPOLITIK

Regel 5:9: ”Staterna bör se till att nya datoriserade informations- och servicesystem som erbjuds allmänheten är tillgängliga eller anpassas så att de blir tillgängliga för människor med funktionsnedsättning.”

Det pågår en snabb utbyggnad av teknikstyrd service, t.ex. minibanker, kösystem och betalkort av olika slag. Personer med funktionsnedsättning stöter ofta på problem i sin egenskap av konsument. Handikappaspekter på konsumentfrågor är fysisk tillgänglighet till butiker, banker, bankautomater, postkontor, d.v.s. komma in i, orientera sig i och röra sig i lokalen, tillgång till sittplatser o.s.v. En annan aspekt är utformningen av varor och tjänster, så att de kan användas av personer med funktionsnedsättning och så att handikapp inte uppstår. Hit hör bl.a. allergiproblem och biverkningar av läkemedel. En tredje handikappaspekt utgör utformning av reklam, varufakta och annan information, t.ex. kösystem, elektronisk betalningsförmedling och olika teledatatjänster.

Den teknikstyrda servicen – om än förbättrad – får inte helt ersätta personlig betjäning. Detta anses än mer viktigt än tidigare. Många människor med funktionsnedsättning behöver i framtiden denna möjlighet.

15.KOMMUNIKATIONER

Regel 5: ”Staterna bör inse tillgänglighetens betydelse på alla områden i utvecklingen mot full delaktighet.”

Regel 5:1: ”Staterna bör ta initiativ till åtgärder i den yttre miljön för att undanröja hinder med tillgänglighet. Detta bör innebära att regler och riktlinjer utvecklas och att det övervägs att lagstiftningsvägen säkra tillgängligheten på olika områden i samhället t.ex. tillgängligheten till bostäder och andra byggnader, kollektivtransporter och andra kommunikationsmedel, gator och andra miljöer utomhus.”

Den tekniska utvecklingen har ökat möjligheten till snabba förflyttningar, men här har ofta de speciella behov som personer med funktionsnedsättning har, förbisetts. En allmän princip är att personer med funktionsnedsättning inte får isoleras från annan befolkning utan deras möjligheter att röra sig inom ramen för det normala kollektivtrafiknätet måste så långt det är möjligt tillgodoses. Den tekniska utvecklingen har lett till att det idag finns lösningar på problemet med höjdskillnader mellan fordon och omgivningen t.ex. i form av s.k. låggolvbussar. Princip som bör

tillämpas: ”tillgänglighet för alla”, ”miljöaspekten”, en hållbar utveckling.”

Färdtjänst och ledsagare

Färdtjänsten är ett komplement till de allmänna färdmedlen. Handikappservicelagen § 8 stadgar om kommunal skyldighet att ordna färdtjänst och ledsagarservice till gravt funktionshindrade. Om den som använder färdtjänst behöver hjälp av en annan person på resan måste en ledsagare ordnas, såvida inte en personlig hjälpare finns att tillgå eller taxichauffören bistår. Om den funktionshindrade har svårigheter med att gestalta sin omgivning eller att orientera sig i en främmande miljö, kan man istället för färdtjänst utnyttja allmänna forskaffningsmedel och ledsagare.

Ett färdtjänstsystem med uppgift att ge särskild transportservice åt personer med funktionsnedsättning måste bibehållas. Även sedan kollektivtrafiken anpassats till behovet hos personer med funktionsnedsättning kommer det att behövas specialfordon. För den skull bör samhällsstöd finnas för anskaffning av specialfordon. Det är ett angeläget jämlikhetskrav att uppbyggnaden av färdtjänsten fortsätter, så att denna service står till förfogande i tillräcklig omfattning för personer med funktionsnedsättning överallt i landskapet.

Telekommunikationer

Installation av texttelefoner hos döva och personer med talskador samt deras anhöriga bör utvecklas. Innehavaren av texttelefon eller på annat sätt anpassad telefon bör ha rätt till samma avgifter som övriga abonnenter.

Ett behov föreligger att texta utsända TV-program som distribueras via Ålands Radio och TV och via Smedsbole.

Information och kommunikation

För personer med funktionsnedsättningar bör olika metoder för att göra information och dokumentation tillgänglig utvecklas t.ex. punktskrift, kassetter, stor stil samt lättläst text. På liknande sätt bör lämplig teknik användas för att ge människor med synskador eller inlärningssvårigheter tillgång till muntlig information.

Princip som bör tillämpas: ”tillgänglighet för alla”, ”miljöaspekten” och ”en hållbar utveckling”.

16. SAMARBETE

Handikapporganisationer

Regel 22: ” Staterna bör uppmuntra och stödja utbyte av kunskaper och erfarenheter mellan frivilligorganisationer som arbetar med handikappfrågor.”

Handikapporganisationernas roll är bl.a. att identifiera behov och prioriteringar och att delta i planering, genomförande och utvärdering av stöd och service till personer med funktionsnedsättningar. Organisationerna har också ett ansvar att öka allmänhetens medvetenhet rörande handikappfrågor liksom att föreslå nödvändiga förändringar. All samhällsplanering bör bygga på en ömsesidig dialog mellan handikapporganisationerna och myndigheterna.

Nordiskt och internationellt samarbete

Ett litet samhälle som Åland bör ha goda kontakter utåt. Detta gäller också inom handikappområdet. De viktigaste samarbetsområdena är riket och Norden, där det finns naturliga förutsättningar för ett nära och förtroendefullt samarbete. Kanalerna till andra länder för utbyte av erfarenheter och service för personer med funktionsnedsättning kan delas in i flera grupper: politiker, personer med funktionsnedsättning samt handikapporganisationer. Nordiska Ministerrådet är samarbetsforum för de nordiska regeringarna.

Nordiska Rådets verksamhet har inneburit att parlamentariker för de nordiska länderna har fått möjlighet att regelbundet samarbeta kring nordiska uppgifter. Här ligger en viktig möjlighet att överföra och sprida kunskap om t.ex. hur ett visst handikappproblem har lösts i andra nordiska länder, samtidigt som det frivilliga samarbetet ger många nya idéer att arbeta vidare på och anpassa till de lokala behoven. I Nordiska samarbetsorganet för handikappfrågor (NSH) har landskapet Åland en representant som har rätt att delta på styrelsemötena med yttrande- och förslagsrätt men ej rätt att delta i beslut. I Nordiska Handikappolitiska Rådet (NHR) har Åland en representant.

Handikapprörelsen i de nordiska länderna har också ett betydande utbyte, dels inom ramen för Handikapporganisationernas Nordiska Råd (HNR), dels genom de välutvecklade kontakterna mellan handikappförbunden inom en gemensam grupp. De åländska handikapporganisationernas möjligheter att delta i det nordiska samarbetet bör tryggas.

Internationellt samarbete

Trots sin litenhet behöver landskapet Åland hålla sig informerad och uppdaterad om utvecklingen internationellt och inom EU: s olika program som berör personer med funktionshinder.

All samhällsplanering bör bygga på en ömsesidig dialog mellan handikapporganisationerna och myndigheterna.

17. FORSKNING

Regel 13: ”Staterna tar det yttersta ansvaret för att kunskap om levnadsvillkoren för människor med funktionsnedsättning samlas in och sprids och också för att stöd ges till forskning på alla områden.”

Regel 13:3: ”Staterna bör ta initiativ till och stödja forskningsprogram om hur människor med funktionsnedsättning och deras familjer påverkas i sin livsföring av sociala och ekonomiska förhållanden.”

En fortlöpande analys av levnadsbetingelserna för personer med funktionsnedsättning är en förutsättning för åtgärder inom handikappolitiken. Underlag för en sådan analys är en regelbundet insamlad statistik. I synnerhet inom rehabilitering bör statistik, enligt kön, samlas in och finnas tillgänglig.

Det är viktigt att man får igång något eller några forskningsprojekt om de funktionshindrades levnadsvillkor på Åland.

18. BILAGOR

Bilaga 1

REGLEMENTE FÖR HANDIKAPPRÅDET FÖR LANDSKAPET ÅLAND

§ 1. Ålands landskapsstyrelse tillsätter Handikapprådet för landskapet Åland.

§ 2. Handikapprådet skall verka för att de handikappades intressen tillgodoses genom

- att följa med utvecklingen inom handikappområdet, göra framställningar om att
- ta initiativ till åtgärder som ger möjlighet för handikappade till större delaktighet och jämställdhet i samhällslivet,
- att vara rådgivande organ i frågor rörande utbildning, arbete, trafik-, byggnads-, och övrig miljöplanering i landskapet på alla nivåer,
- att uppgöra förslag till ett rullande målprogram för handikappfrågor i landskapet och
- att främja samarbetet mellan de handikappade och deras organisationer.

§ 3. I handikapprådet är ledamöternas mandattid två år. Rådet består av högst sju ledamöter jämte personliga ersättare. Varje registrerad handikapporganisation i landskapet föreslår en representant jämte ersättare till handikapprådet. En ledamot av rådet jämte ersättare utses från landskapsstyrelsens social- och hälsovårdsavdelning. Handikapprådet utser inom sig ordförande och vice ordförande.

§ 4. Handikapprådet har möjlighet att inom sig tillsätta tillfälliga arbetsgrupper.

§ 5. Handikapprådet har en sekreterare. Sekreteraren har förutom mötesarvode rätt att lyfta arvode för förberedelse och verkställande av handikapprådets beslut, i enlighet med av landskapsstyrelsen fastställda grunder.

§ 6. Handikapprådet sammanträder på kallelse av ordförande, och vid förhinder för denne, vice ordförande, eller då landskapsstyrelsens representant eller minst två av de övriga ledamöterna i rådet begär det.

I övrigt gäller beträffande handikapprådet i tillämpliga delar vad i landskapets allmänna kommittéreglemente anges.

Bilaga 2.

ORGANISATIONSSCHEMA FÖR HANDIKAPPRÅDET I LANDSKAPET ÅLAND

**ÅLANDS LANDSKAPSTYRELSE
Social- och miljöavdelningen**

HANDIKAPPRÅDET I LANDSKAPET ÅLAND

De utvecklingsstördas Väl på Åland r.f.

Demensföreningen på Åland r.f.

Ålands Invalider r.f.

Ålands Synskadade r.f.

Ålands Hörselskadade r.f.

Ålands Lungskadeförening r.f.

Ålands Hjärta r.f.

Reseda r.f.

Ålands Reumaförening r.f.

Ålands Cancerförening r.f.

**Ålands landskapsstyrelse
(Social- och miljöavdelningen)**